

Sınıf Öğretmenlerinin Vicdan Algısı

Mehmet DEMİRKOL¹, Durmuş KILIÇ²

¹Arş.Gör.Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü mexeme@gmail.com

²Prof.Dr.Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü dkilic@atauni.edu.tr

Geliş Tarihi/Received: 21.06.2017

Kabul Tarihi/Accepted: 30.11.2017

e-Yayın/e-Printed: 31.12.2017

DOI: <http://dx.doi.org/10.14582/DUZGEF.1849>

ÖZ

Bu araştırmanın amacı sınıf öğretmenlerinin vicdan algısını belirlemektir. Nitel araştırma deseni ile şekillenen araştırmanın çalışma grubunu Diyarbakır ili merkez ilçelerinde, 2016-2017 eğitim öğretim yılı güz döneminde görev yapmakta olan 120 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Verilerin toplanabilmesi için araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formları ile elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda sınıf öğretmenlerinin vicdan tanımlarında çeşitlilik olduğu ve vicdanın sosyal, kişisel, ruhsal ve davranışsal olmak üzere dört tema altında tanımlandığı görülmüştür. Ayrıca vicdanın davranış üzerinde biçimlendirici, yönlendirici, engelleyici ve sorgulayıcı etkisi olduğu belirlenmiştir. Vicdanın öğretmen davranışları üzerinde etkili olduğu ve bu kavramın mesleklerinin haz, ölçüt, sorumluluk, yeti, gereklilik, onur, özveri ve meslek ahlakının bir parçası olduğu öğretmen görüşlerinden ortaya çıkan başka bir sonuçtur. Bununla beraber vicdanın öğretmenlik mesleğinde yer edinmemesi gerektiği görüşüne sahip öğretmenler de dikkat çekmektedir. Son olarak öğretmenlerin vicdan kavramının oluşumunda öğrenciler için rol model olduğu, ayrıca, vicdan kavramının öğretiminde kullanılan yöntem ve tekniklerin bu kavramın öğrenci tarafından edinilmesinde etkili olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: vicdan, mesleki vicdan, sınıf öğretmenliği

The Class Teacher's Perceptions of "Conscience"

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the conscience perceptions of the class teachers. The study group of the research, which is shaped by a qualitative research design, constitutes 120 class teachers working in the fall semester of 2016-2017 academic year in Diyarbakır province. The semi-structured interview form developed by the researchers was used to collect the data. The data obtained via interview forms were analyzed with content analysis technique. The results of the analysis showed that there is a variation among class teachers views in terms of the definition of conscience and the definitions of the term was grouped under such four themes: social, personal, spiritual and behavioral. Additionally the conscience has been determined to have a formative, guiding, inhibiting and questioning influence on behavior. Another result obtained in this study is that teachers perceive the conscience as a factor influencing their teaching behaviors and a part of their profession's pleasure, criterion, responsibility, competence, necessity, honor, dedication and ethics. However, the existence of perceptions that the conscience should not take place in the teaching profession is also a noteworthy result of this study. Finally the class teachers' views showed that the teachers are accepted as role models for students in the formation of the conscience concept and teaching methods used to teach this concept also have an effect on the formation of this concept in the student.

Key words: conscience, professional conscience, classroom teacher

1. GİRİŞ

Eğitim, toplumlara yön verme ve var olan toplumsal özellikleri ileriki nesillere aktarma yoludur. Bu yön verme ve aktarım, toplumun en dinamik parçalarından biri olan ve eğitimin lokomotif görevi gören öğretmenler ile gerçekleşir. Toplumun dinamik yapısının ve toplumsal özelliklerinin gelecekte var olmasını sağlayan bu önemli görev öğretmenlik mesleğinin önemini ortaya koymaktadır. Toplum için bu denli önemli olan bu mesleğin, mesleki yetiler barındıracak bireylerden oluşması, eğitim öğretim sürecinin kalitesini belirler. Öğretmenlik mesleğini yerine getirebilmek için, bireylerin ilgili alanın lisans öğrenim düzeyine sahip olmaları ile kanun ve yönetmelikler çerçevesinde belirlenen şartları yerine getirmeleri yeterli görülmektedir. Ancak bu durum öğretmenlik ehliyetine sahip her bireyin öğretmenlik mesleğini layıkıyla yerine getirdiği anlamına gelmez. Çünkü bireylerin aldıkları pedagojik eğitim, alan

eğitimi ve genel kültür yeterlikleri yanı sıra benimsedikleri ahlaki değerler de, bireylerin mesleki duruşlarını önemli ölçüde etkileyebilir.

Ahlak, bireyin diğer toplumsal düzen kurallarının etkisi olmadan kendini denetlemesi ve kendine hâkim olmasıdır (Usta, 2011). Birey, sahip olduğu ahlak ile insanlarla olan ilişkileri kadar var olan görevlerini değerlendirmesini sağlar (Ulusoy & Dilmaç, 2014). Söz konusu ilişkilerin oluşumunu, devamını ve değerlendirmesini sahip olduğu ahlaki eylemleri ve vicdanı ile gerçekleştirir. Çünkü ahlakın zorlayıcı gücü insanın vicdanıdır (Köknel, 1996). Ketenci (2008) vicdanı, günlük hayatta karşı karşıya kalınan durumlarda ne yapılması ya da ne yapılmaması gerektiğini söyleyen duygular ve eylem arasındaki bağlantı olarak görmektedir. Ayrıca Kant (2007) vicdanı, bireyin kendi hakkında hüküm vermek değil, aksine kendini uydurma içgüdüğü olarak görürken, Nietzsche (2005) bireyin kendini dışarıya doğru boşaltamayan zalimlik içgüdüünün içe dönüşü olarak tanımlamaktadır.

Vicdan, kişinin kendi edinişi ve tüm yaptıklarını ahlaki bakımdan yargılama yetisi olarak düşünüldüğünde (İmamoğlu, 2010), bu kavramın bireyin mesleki açıdan tutunduğu ahlaki değerleri şekillendirdiği söylenebilir. Çünkü kamusal otoritenin ya da erk tarafından genel bağlayıcı nitelikte çözümlenemeyen açmaz ya da uyuşmazlıklara bireyin kendi sorumluluğuyla karar verme sürecinde vicdan etkindir (Usta, 2011). Ancak ahlakın göreceli olması ve toplumdan topluma değişebildiği gibi farklı grupların benimsediği ahlak kuralları arasında bile farklılıkların bulunabilmesi (Mengüşoğlu, 1965) tek bir vicdan kavramının olmamasına ve bireylerin mesleki süreçte farklı vicdani duruşlar sergilemesine neden olmaktadır.

Öğretmenlik mesleğinin, “tüm mesleklerin meslek adamını yetiştirmesi” bakımından diğer mesleklerden daha önemli ve farklı işlev barındırması (Yeşilyurt & Kılıç, 2014) ve öğrencilerin etik davranışlarını öğretmenlerinden benimseyip, bu davranışların izinden gitmesi (Karataş, 2013) öğretmenlik mesleğindeki vicdan kavramının önemini ortaya koymaktadır. Bu araştırma ile özgün eğitim sürecinde öğrenciler ile en uzun süre etkileşimde bulunan ve öğrenciler için en uzun soluklu rol model görevi üstlenen sınıf öğretmenlerinin vicdan kavramına ilişkin görüşlerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır?

- Öğretmenlerin vicdan kavramına ilişkin görüşleri nelerdir?
- Vicdan öğretmenlerin davranışları üzerinde nasıl bir etki yaratmaktadır?
- Vicdanın öğretmenlik mesleğindeki yeri nedir?
- Öğrencilerde vicdan kavramının oluşumunda öğretmenin rolü nedir?

2. YÖNTEM

Bu araştırma, nitel araştırma deseniyle şekillenen betimsel bir çalışmadır. Nitel araştırma, varsayımlar ile başlayan yorumlayıcı/kuramsal çerçeve ve sosyal-beşeri bir sorun olarak yöneltilen bir probleme ilişkin bireylerin ya da grupların amaçlarını keşfetmeye yönelik araştırma sorularının çalışılmasına olanak tanır (Creswell, 2013). Ayrıca nitel araştırma, insanların hayatlarını nasıl anlamlandırdıklarını ortaya koymak, anlamlandırma sürecinin ana hatlarını belirlemek ve insanların yaşantılarını nasıl yorumladığını tarif etmeyi amaçlar (Merriam, 2013). Bu kapsamda, sınıf öğretmenlerinin vicdan algılarını, sahip oldukları bu kavrama ilişkin algılarının mesleki ve bireysel davranışlarının üzerindeki etkisi betimlenmeye çalışılmıştır.

2.1. Çalışma grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2016-2017 eğitim-öğretim yılı güz dönemi Diyarbakır il merkezinde yer alan dört ilçede (Kayapınar, Bağlar, Yenişehir, Sur) görev yapmakta olan 120 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Görüşleri alınan öğretmenler araştırmanın modeline uygun olarak basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Çalışma grubunun demografik özelliklerine ilişkin verilere Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmanın Çalışma Grubunu Oluşturan Öğretmenlerin Kişisel Özellikleri

Demografik Nitelikler	Gruplar	Öğretmen Sayısı	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	50	41,7
	Kadın	70	58,3
Yaş	30 yaş ve daha az	39	32,5
	31-40 yaş	30	25,0
	41 yaş ve üzeri	51	42,5
Öğrenim durumu	Lisans	113	94,2
	Lisansüstü	7	5,8
Çalışma süresi	10 yıl ve daha az	49	40,8
	11-20 yıl	32	26,7
	21-30 yıl	27	22,5
	31 yıl ve üzeri	12	10,0
Toplam		120	100

Yukarıdaki tabloya bakıldığında katılımcıların % 41,7'sinin erkek ve %58,3'ünün kadın öğretmenlerden oluştuğu görülmektedir. Yaş değişkenine göre dağılım oranlarına bakıldığında, çalışma grubunun % 32,5'inin 30 altı yaş altı,% 25'nin 31-40 yaş ve % 42,5'inin 41 ve üzeri yaş aralığında öğretmenlerden oluştuğu görülmektedir. Görüşleri alınan sınıf öğretmenlerinin öğrenim durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında, lisansüstü eğitim görmüş olan sınıf öğretmenlerinin tüm çalışma grubunun %5,8'ini kapsadığı; geri kalan öğretmenlerin % 94,2' sinin ise lisans mezunu olduğu görülmektedir. Ayrıca öğretmenlerin % 40,8'nin 10 yıl ve daha az;% 26,7'sinin 11-20 yıl arası; % 22,5'nin 21-30 yıl arası ve % 10'unun 31 yıl ve daha fazla mesleki hizmet süresi olduğu elde edilen verilerden anlaşılmaktadır.

2.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmada verileri elde etmek amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen ve iki bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunun ilk bölümünde, araştırmanın amacı ile görüşme formunun nasıl doldurulacağına ilişkin yönerge ve öğretmenlerin kişisel bilgilerini (cinsiyet, yaş, kıdem, öğrenim durumu) belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır Görüşme formunun ikinci bölümünde ise sınıf öğretmenlerinin vicdan kavramına ilişkin algılarını, bu kavramın öğretmen davranışları üzerindeki etkileri ile öğretmenlik mesleğindeki yerini ve vicdan kavramının öğrencide oluşumunda öğretmenin rolünü ortaya çıkarmaya yönelik sorulara yer verilmiştir.

Hazırlanan görüşme formu literatür taraması ve dört alan uzmanından alınan görüşler doğrultusunda hazırlanmıştır. Büyüköztürk (2012) uzman görüşleri ile kullanılacak ölçme aracının kapsam ve görünüş geçerlik durumlarının değerlendirilebileceğinden bahseder. Bu araştırmada da kullanılan görüşme formunun uygulanabilirliğini ve amaca hizmet etme durumunu belirlemek için veri toplama aracının hazırlanması sürecinde yer alan alan uzmanlarının görüşleri alınmış, ardından 10 öğretmene ön uygulama yapılmıştır. Uzman görüşü ve ön uygulama sonucunda veri toplama aracının kapsam ve görünüş geçerliği sağlanmış ve uygulamaya konulmuştur.

Gönüllülük esasına dayanan veri toplama süreci, araştırmacılar tarafından yürütülmüştür. Bu süre zarfında araştırmanın önemi ve kullanılan görüşme formunun nasıl kullanılması gerektiği bilgisi çalışma grubuna aktarılmıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Bu çalışmada elde edilen veriler ve bu veriler altında yatan kavramlar arasındaki ilişkiyi belirlemek için içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2013), içerik analizini birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar altında bir araya getirip okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenleyip yorumlama işi olarak tanımlar. Kumar (2011) , içerik analizi yapılırken öncelikle elde edilen yanıtlardan, yanıtların anlamlarını yansıtan geniş temalar oluşturulması, ardından ana temalara kodların atanması ve yanıtların ana temalar altında sınıflandırılması ile son olarak temalar ve rapor metinlerinin bütünleştirilmesi gerektiğinden bahseder. Bu araştırmada veriler analiz edilirken aynı yol izlenmiştir.

Yanıtların ve temaların sınıflandırılması sürecinde Mindjet Mindmanager 2018 programından yararlanılmıştır.

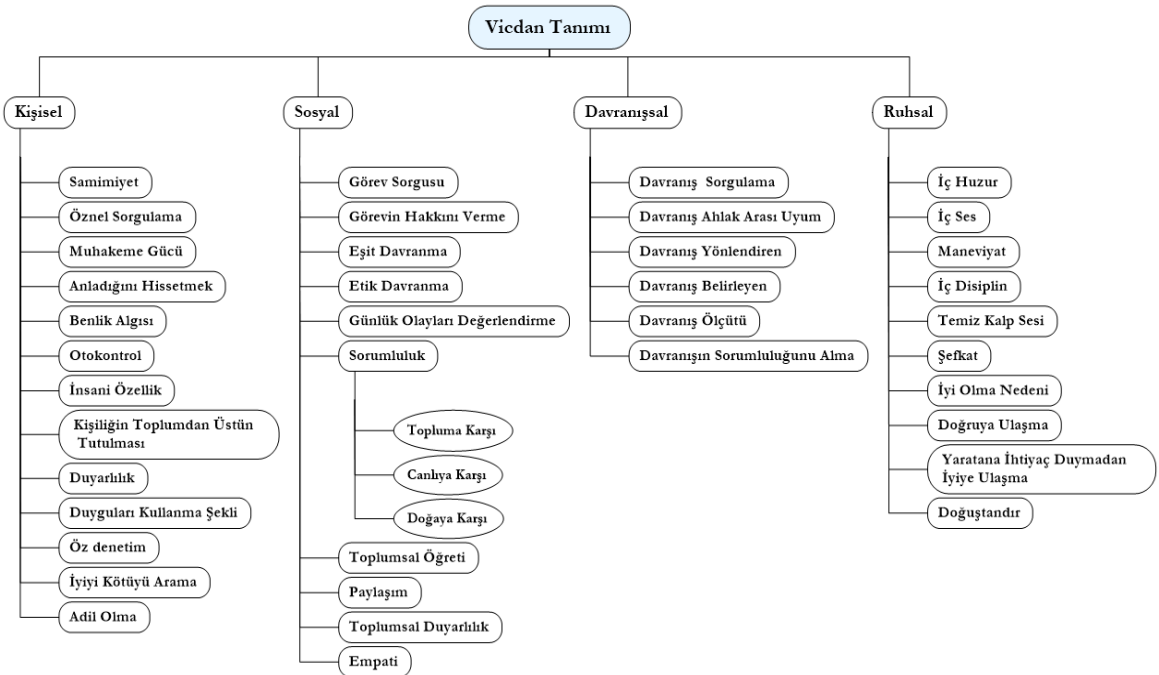
Araştırmanın güvenilirliğini belirlemek için uzman görüşünden yararlanılmıştır. Araştırmacılar ve uzman görüşlerinin değerlendirilmesinin karşılaştırılması sonucu elde edilen görüş birliği ve görüş ayrılığı sayıları Miles & Huberman (1994) tarafından belirlenen ((Güvenilirlik%si = [Görüş birliği sayısı / (Toplam görüş birliği sayısı + Görüş ayrılığı] X 100 >%70 ise güvenilir.) ile hesaplanmış ve % 88'lik bir güvenilirlik yüzdesi ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan anlaşma yüzdesi ile araştırma için yapılan kodlamaların güvenilir olduğu söylenebilir. Görüşleri alınan öğretmen sayısının yüzden fazla oluşu ve kimlik bilgilerinin gizliliğinin esas alınmasından dolayı çalışma grubunda yer alan her öğretmen için rapor yazma sürecinde Öğretmen 1, Öğretmen 2...Öğretmen 120. şeklinde kodlamaya gidilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde, sınıf öğretmenlerinin görüşlerinden elde edilen bulgular yer almaktadır. Veriler nitel veri analiz yöntemiyle kategorize edilip ilgili program yardımıyla şekillendirilerek açıklanmıştır.

3.1. Sınıf Öğretmenlerinin Vicdan Tanımına İlişkin Bulgular

Sınıf öğretmenlerinin vicdan tanımına ilişkin görüşlerinden elde edilen bulgulara Şekil 1'de yer verilmiştir.

Şekil 1. Vicdan Tanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri

Sınıf öğretmenlerinin görüşleri sonucunda vicdan kavramına ilişkin tanımlamalar; *Kişisel*, *Sosyal*, *Davranışsal* ve *Ruhsal* olmak üzere dört tema altında toplanmıştır. *Kişisel Tema* altında vicdan; *samimiyet*, *öznel sorgulama*, *muhakeme gücü*, *anladığını hissetmek*, *benlik algısı*, *otokontrol*, *kişiliğin toplumdaki üstün tutulması*, *duyarlılık*, *bireyin duyguları kullanma şekli*, *öz denetim*, *iyiyi kötüyü arama* ve *adil olma* olarak tanımlandığı görülmektedir.

Sosyal Tema altında vicdan; *görev sorgusu*, *görevin hakkını verme*, *eşit-etik davranma*, *sorumluluk*, *toplumsal öğreti*, *paylaşım*, *toplumsal duyarlılık* ve *empati kurma* olarak sınıf öğretmenleri tarafından tanımlandığı Şekil 1'den anlaşılmaktadır.

Davranışsal Tema altında vicdan; *davranış sorgulama*, *davranış ahlak arası uyum*, *davranış ölçütü*, *davranış sorumluluğunu alma* ve *davranışı yönlendiren* duygu olarak öğretmenler tarafından tanımlanmıştır.

Son tema olan *Ruhsal Tema* altında ise vicdan; *iç huzur*, *iç ses*, *maneviyat*, *iç disiplin*, *temiz kalp sesi*, *şefkat*, *iyi olma nedeni*, *doğruya ulaşma*, *yaratana ihtiyaç duymadan iyiye ulaşma* ve *doğuştan gelen bir dürtü* olarak öğretmenler tarafından tanımlanmıştır. Vicdan tanımıyla ilgili öğretmenlerden alınan görüşlerden bazılarını aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 8: *Vicdan insanlarda olması gereken bir kavramdır. İnsanların otokontrolünü sağlar ve daha doğru kararlar almasına etki eder. İyiye doğruyu ayırmayı sağladığı için toplum ilişkilerinin daha sağlıklı olmasını sağlar. Vicdanın toplumsal düzenin sağlanmasında etkili olduğunu düşünüyorum. Anaokullarında ve ilköğretimde çocuklara vicdanlı olmanın yollarının öğretilmesi gerektiği kanaatindeyim. Böylece çocuklar kendileri, insanlar ve hayvanlara karşı daha merhametli olurlar. Bu da olumlu bir benlik algısı oluşturur ve daha uyumlu bir yaşam koşulu sağlanmış olur. Vicdan şiddetin engellenmesini sağlar. Bu kavram gençlere mutlaka öğretilmelidir.*

Öğretmen 19: *Vicdan her şeyden önce empatidir. Bizze verilen sorumluluğun üstesinden gelmektir. Görevin hakkını vermektir. İnsana topluma yararlı olmaktır. Cüzdandan çok insanı düşünmektir. Özveridir, güler yüzdür, adaletten ayrılmamaktır, yoksulun-güçsüzün-çaresizsin yararına karınca kararınca derman olmaktır. Dayanışma-yardımlaşmadır. Güçlü olup güçsüzün yanında yer almaktır. Ne yazık ki unutulmuş veya unutulmaya yüz tutmuş, erozyona uğramış bir kavramdır.*

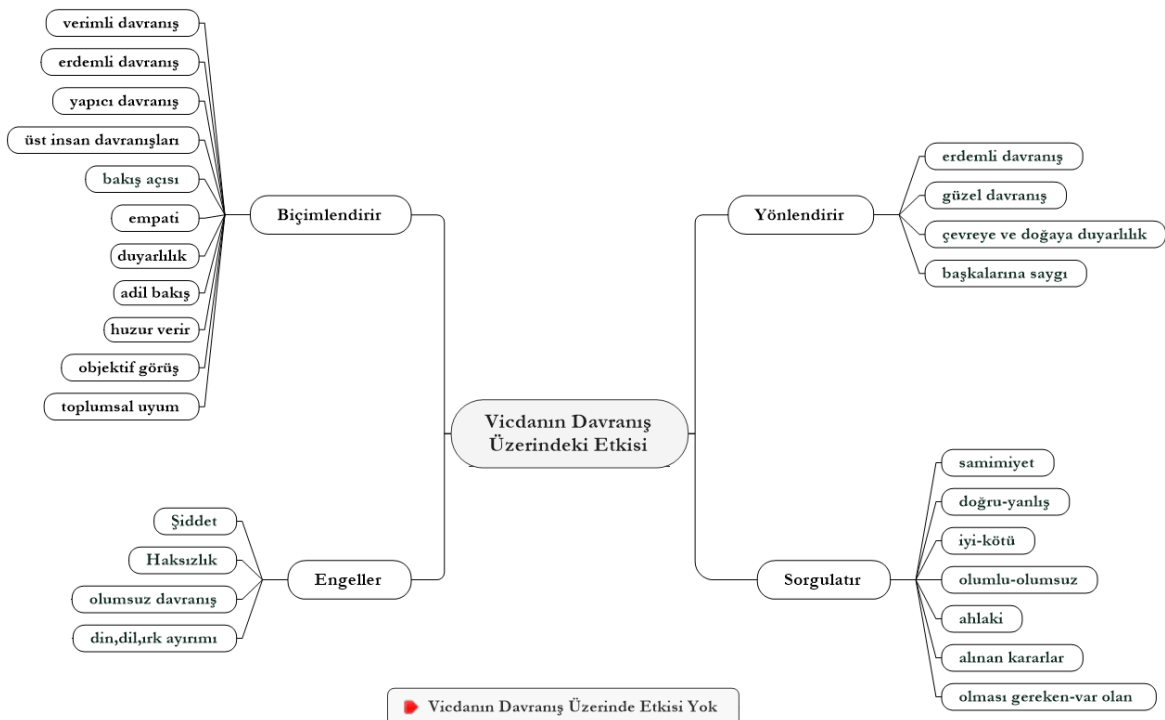
Öğretmen 46: *Vicdan bir insanın içindeki güvenlik gücü gibi görev yapan, onun davranışlarını biçimlendiren, doğru davranışlar için onu zorlayan, doğru davranmadığı durumlarda ise onu cezalandıran bir duygudur.*

İnsanların içine vicdan duygusu yerleştirilebilirse dünyadaki birçok sorunun halledileceğini zannediyorum. İnsanoğlu hem kendi cinsine hem hayvanlara hem de bitkilere daha iyi davranacaktır. Vicdan dünyadaki her türlü cezanın, yasağın, kanunun ve mahkemenin üstündedir.

Sınıf öğretmenlerinin vicdana ilişkin tanımlamalarına bakıldığında genel bir tanım ortaya çıkmadığı görülmektedir. Kimi öğretmenler vicdanı toplumsal düzen için gereken ve davranışı etkileyen bir dürtü olarak görürken, kimi öğretmenler ise vicdanı kişisel ya da ruhsal bir durum olarak ele almaktadır. Tüm bu görüşler sonucunda öğretmenlerin vicdanı bireyin kendini ya da toplumsal olayları sorgulayıcı, muhakeme edici içsel ve davranışı yönlendirebilecek itici bir güç olarak gördüğü söylenebilir.

3.2. Vicdanın Davranış Üzerindeki Etkisine İlişkin Elde Edilen Bulgular

Sınıf öğretmenlerinden alınan görüşler doğrultusunda vicdanın davranış üzerindeki etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Görüşlerden elde edilen verilere Şekil 2'de yer verilmiştir.

Şekil 2. Vicdanın Davranış Üzerindeki Etkisi

Şekil 2'de vicdanın davranış üzerindeki etkisine ilişkin dört tema oluştuğu görülmektedir. Öğretmenlere göre vicdanın, davranışı *Biçimlendirdiği*, *Engellediği*, *Yönlendirdiği* ve *Sorgulattığı* sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca vicdanın davranış üzerindeki etkisinin olmadığına dair öğretmen görüşlerinin olması

ortaya çıkan başka bir bulgudur. Öğretmen görüşleri doğrultusunda vicdanın birey davranışlarını, *verimli, erdemli, yapıcı, adil ve objektif* olmanın yanı sıra *empati* kurduracak, *toplumsal uyum ve duyarlılık* sağlayacak şekilde *biçimlendirdiği* anlaşılmaktadır.

Çalışma grubu olarak görüşleri alınan öğretmenlere göre vicdanın; *başkalarına saygı duyma, güzel-erdemli davranışlar sergileme, çevreye ve doğaya duyarlılık gösterme* konularında davranışları *yönlendirdiği* anlaşılmaktadır. Ayrıca vicdanın bireyin davranışlarındaki *samimiyet, doğru-yanlış, iyi-kötü* ya da *olması gereken-var olan davranışlar* ile alınan kararları sorgulattığı öğretmen görüşlerinden çıkan ayrı bir temadır.

Vicdanın bireyin *haksızlık* yapmasını, *şiddet* uygulamasını, *din, dil, ırk ayrımı yapmasını, olumsuz davranışlar* sergilemesini *engellediği* öğretmen görüşlerinden elde edilen son temadır. Vicdanın bireyin davranışları üzerindeki etkisine dair öğretmen görüşlerinin birkaçı şöyledir:

Öğretmen 5: *Davranışları yönlendirme konusunda vicdan önemli bir etkidir. Sergilediğimiz davranışlar çoğu zaman vicdanımızın sesi ile çelişse bile o ses bazı noktalarda bastırılabilir, kişinin dönüp dolaşıp hesap vereceği, hesaplaşacağı, muhakeme edeceği, öneri alacağı yer iç sesidir yani vicdandır.*

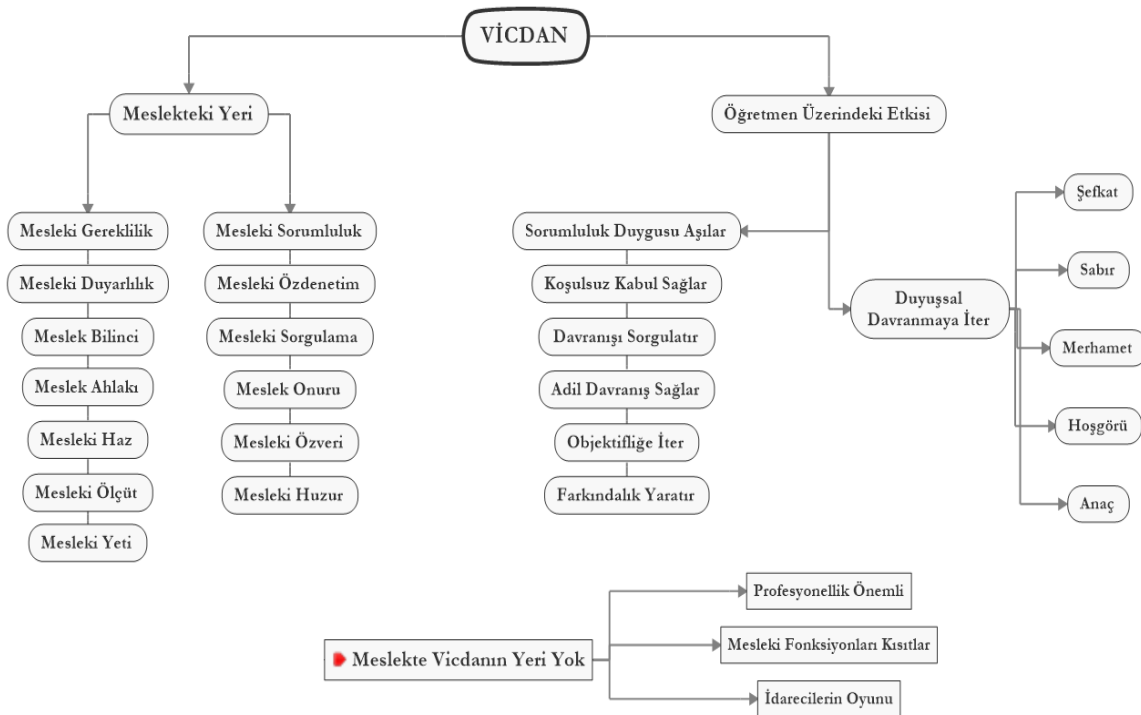
Öğretmen 89: *bana göre vicdan davranışlarımızı etkiler. Kişinin kendi niyetine ve davranışlarına ters gelen bir durumda vicdan devreye girer. Kişiliğine ters gelen olayı vicdan kavramını devreye sokarak kendimizin rahat edebileceği şekle sokabiliriz.*

Öğretmen 98: *O davranış engelleyici ya da devam ettirici bir güç olmakla birlikte bunlardan farklı olarak istenmeyen bir davranış yapıldığında iç sızlatan ve sizi rahatsız eden bir etki yapar.*

Vicdanın davranış üzerindeki etkisine ilişkin öğretmen görüşlerinden çıkan bulgulara bakıldığında; vicdanın insan davranışları üzerinde sorgulayıcı, yönlendirici, biçimlendirici ve hatta engelleyici bir güce sahip olduğu yönünde bir görüş birliğinin olduğu anlaşılmaktadır. Tüm bu bulgulardan yola çıkarak öğretmenlerin, sergiledikleri veya kaçındıkları davranışların gerçekleşme sürecinden, kendi vicdanlarından etkilendikleri sonucuna ulaşılabilir.

3.3. Vicdanın Öğretmenlik Mesleğindeki Yerine İlişkin Elde Edilen Bulgular

Vicdanın öğretmenlik mesleğindeki yerine yönelik öğretmen görüşlerinden elde edilen bulgulara Şekil 3'de yer verilmiştir.

Şekil 3. Vicdanın Öğretmen Mesleğindeki Yeri

Vicdan kavramının öğretmenlik mesleğindeki yerine ilişkin görüşler incelendiğinde, öğretmenlerin vicdana *Öğretmenlik Mesleği* ve *Öğretmen Davranışları* olmak üzere iki tema altında yer verdiği bulgusuna

ulaşmıştır. Ayrıca vicdanın meslekte yeri olmadığına dair görüş bildiren farklı öğretmen görüşleri de yer almaktadır.

Vicdanın *Öğretmenlik Mesleğindeki Yeri* teması altında; *mesleki gereklilik, mesleki duyarlılık, meslek bilinci, meslek ahlakı, mesleki baş, mesleki ölçüt, mesleki yeti, mesleki sorumluluk, mesleki özdenetim, mesleki sorgulama, meslek onuru, mesleki özveri, mesleki buçur* kodlarının öğretmen görüşlerinden ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmen görüşleri sonucunda ortaya çıkan bir diğer tema olan vicdanın *Öğretmen Üzerindeki Etkisine* bakıldığında; vicdanın öğretmene *sorumluluk duygusu aşıladığı, koşulsuz kabul-adil davranış sergilediği*, öğretmen tarafından yapılan *davranışı sorgulattığı, objektifliğe ittiği* ve *farkındalık yarattığı* anlaşılmaktadır. Ayrıca vicdanın öğretmeni *duyusal davranmaya ittiği* ve bu yüzden vicdanın öğretmene *hoşgörü, merhamet, şefkat, sabır* ve *anaç* davranışlar sergilediği bu tema altında yer alan başka bir bulgudur.

Vicdanın *Öğretmenlik Mesleğinde Yeri Olmadığı* görüşüne hakim olan ve bu tema altında görüş bildiren öğretmenlerin, *profesyonelliğe önem verilmesi gerektiği*, vicdanın *idareciler tarafından kullanılan bir oyun* olduğu ve vicdanın *mesleğin fonksiyonlarını kısıtladığı* görüşüne sahip olduğuna öğretmen görüşleri sonucunda ulaşılmıştır. Vicdanın öğretmenlik mesleğindeki yerine ilişkin öğretmen görüşlerinden bazılarını aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 97: *Bir insanın şimdiki ve gelecekteki hayatı üzerinde çok önemli bir rolüm olduğunu düşünürüm. İşimi iyi yapmadığım zaman vicdan azabı çekerim. Aldığım paranın bana helal olduğunu düşünmem. Başımı yastığa rahat koymak diye bir deyim var. İşte o vicdandır. İşimi iyi yaptığımda, sorumluluğumu yerine getirdiğimde rahat uyuyorum. Yapmadığım zamanlarda ise uyuyamıyorum.*

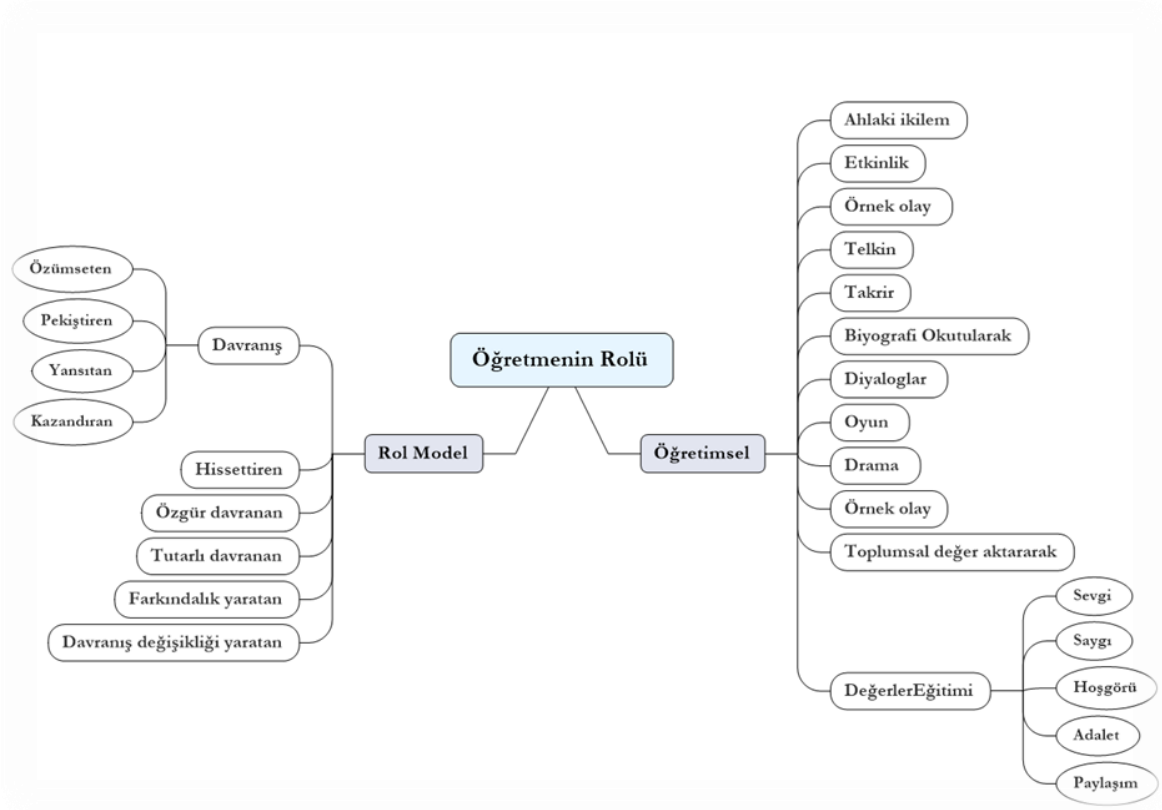
Öğretmen 100: *Mesleki olarak vicdanlı bir öğretmenim. Mesleğimi severek yapıyorum. Aile ve çocukların gözündeki mutluluktan ayrı bir baş alıyorum. Özellikle engelli çocuklar ile çalışırken vicdanın ayrı bir yeri ve önemi olduğunu görüyorum. Her insan gibi her öğretmende de bu duygunun kişilerdeki yoksunluğu gördükçe üzülüyorum. Vicdanı olan bir öğretmen öğrencisi için akademik olarak bir şey yapmasa bile duygusal olarak verdikleri ona büyük kazançtır.*

Öğretmen 111: *Her mesleğin ve hayatın kendisinin vicdan olgusuna ihtiyaç vardır. Esas konu öğretmenlik olduğu için bu konuda ayrı bir hassasiyet gerekir. Hak edene hakkını vermekle, hak etmeyene hakkını vermek mecburiyeti arasında gidip gelen kararsızlık esnasında vicdan devreye girer. Öğretmen olması gerekeni yapmaya çalışırken, olana uygulayacağı süreç öğrencilerin başarısını etkileyecektir. Vicdan ödülde de cezada da devrede olmalıdır.*

Yukarıda elde edilen bulgular ve örnek görüşlere göre; öğretmenlerin mesleklerini yerine getirdikleri süreç içerisinde vicdani algılarından etkilendikleri, davranışlarının vicdana göre şekillendiği ve vicdan kavramının kendi mesleklerinde önemli bir yere sahip olduğu görüşü hakimdir. Bununla beraber vicdanın öğretmenlik mesleğinin yerine getirilmesi sürecinde öğretmeni olumsuz yönlendirebileceği, profesyonellikten uzaklaştıracağı düşüncesine hakim öğretmenler de vardır. Ayrıca öğretmende var olan vicdan duygusunun idareciler tarafından kullanılıp, idarecilerin öğretmenleri istediği şekilde yönlendirebiliyor olması öğretmenleri rahatsız etmektedir.

3.4. Vicdan Kavramının Oluşumunda Öğretmen Rolüne İlişkin Elde Edilen Bulgular

Vicdan kavramının oluşumunda öğretmen rolüne ilişkin öğretmen görüşlerinden elde edilen bulgulara aşağıdaki şekilde yer verilmiştir.

Şekil 4. Vicdanın Oluşumunda Öğretmen Rolü

Sınıf öğretmenlerinin vicdanın oluşumunda öğretmen rolüne ilişkin görüşlerinin *Rol Model* ve *Öğretimsel* olmak üzere iki tema altında toplandığı görülmektedir.

Öğretmenlerin vicdan kavramının oluşum sürecinde *Rol Model* olduğu ve bu süreç içerisinde vicdanı öğrenciye *hissettiren*, *davranışı özümseterek*, *davranışı pekiştirerek*, *farkındalık yaratarak*, *tutarlı davranış sergileterek*, *davranış kazandırarak*, *davranış değişikliği yaratarak* bu kavramın öğrencide oluşmasını sağladığı görülmektedir.

Vicdan kavramının öğretiminde, sınıf öğretmenlerinin *öğretimsel* süreçteki rolünün etkin olduğu görüşü araştırmanın bu bölümünde ortaya çıkan ikinci temadır. Öğretmenin öğretim sürecinde *toplumsal değerleri aktarması*, *drama*, *örnek olay*, *takrir* tekniklerini kullanması yanında öğrenciyi *ahlaki ikilemler yaratacak durumlara sokması*, *biyografiler ile önemli insanların hayatını okutması*, *telkinlerde bulunması*, *etkinlikler yapması* ve *sevgi*, *saygı*, *hoşgörü*, *adalet*, *paylaşım* gibi *değerlerin eğitiminin* verilmesi ile vicdan kavramının öğrenciye kazandırabilmektedir. Vicdan kavramının oluşumunda öğretmen rolüne ilişkin görüşlerden bazılarını aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 7: Eğer bir öğretmen vicdanlı olduğunu öğrenciye gösterirse öğrencide bu davranışı öğretmenden öğrenecektir. Tıpkı bilgi aşılardan gibi öğretmende vicdanı, ahlaki unsurları öğrenciye aşılar.

Öğretmen 13: Öğretmen bir öğreticiden çok modeldir. Öğretmen öğrencilere vicdan kavramını kazandırabilecek ikilemler sunabilir. Örneğin; sınavınızın olduğu bir saatte birine yardım etmeniz gerekirse

- Sınavı mı tercih edersiniz?
- Birine yardım etmeyi mi?

Öğretmen 113: Bu durum soyut bir husus içerdiği için bence öğrenciler ile grup çalışması yaparak bu kişilik özelliğini kazandırmak lazım. Özellikle oyun oynatarak ki bu 1.sınıf öğrencilerde daha iyi ve etkili olur. Çocuğa karşı vicdanlı olabiliyorsak ve bir öğretmen isen bunu öğrencilere fark ettirmek çok önemli olur.

Görüşleri alınan öğretmenlerin geneli, vicdan kavramının oluşum sürecinde öğretmenin rol model olduğunu savunmaktadır. Bunu da eğitim öğretim sürecinde öğretmen davranışlarının öğrenci tarafından birebir gözlenen, taklit edilen ve örnek alınan nitelikte olmasına bağlamaktadır. Ayrıca

öğretmenin öğrenciyi drama gibi aktfi etkinliklere katması, örnek olaylar ve örnek hayatlar sunması, öğrenciyi sorgulatacak ahlaki ikilemler yaratması, öğretmenin bu kavramı öğrencilere aktarma sürecinde etkin kılan başka bir roldür.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu araştırmada sınıf öğretmenlerinin vicdan kavramına ilişkin algılarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öğretmenler ile yapılan görüşmelerden nitel araştırma yöntemiyle elde edilen bulgular temalandırılmıştır.

Araştırmanın birinci alt amacında sınıf öğretmenlerinin vicdanı nasıl tanımladıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda öğretmenlerin tek bir vicdan tanımına sahip olmadıkları, öğretmen tanımlamaları arasında farklılık ve çeşitlilik olduğu görülmüştür. Tanımlamalara bakıldığında öğretmenlerin vicdanı kişisel, sosyal, davranışsal ve ruhsal olmak üzere dört farklı tema altında benimsediği sonucuna ulaşılmıştır. Alan yazın incelemesi sonucunda da tek bir vicdan tanımının olmadığı ve tanımlamalar arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu durum yapılan araştırmanın vicdan tanımına ilişkin sonuçlarını destekler niteliktedir. Freud'un ahlaki gelişim kuramında vicdanı temsil eden süper egonun insanın davranışlarını ahlaka, toplumsal kural ve beklentilere uygun hareket etmeye zorlaması (Ersoy, 1997), sosyal öğrenme kuramcılarının vicdanı ebeveynler tarafından konulan ölçütlerin çocuk tarafından içselleştirmesi (Ersanlı, 2005) bu kavramın tek bir tanım altında yer almasını ve mutlak sınırlara sahip olmasını güçleştirmektedir. Çünkü vicdan doğaüstü bir güç tarafından bütünüyle hazır durumda insan ruhuna yerleştirilip tutarlılık gösterme durumu değildir. Bu durum insanlarda aynı nesnel olaylarda (*Aynı bahçede kızıla çalan rahip çocuğu ile köylü çocuğunun yakalandıktan sonra bahçe sahibinin sadece rahibi arayıp, çocuğunu cezalandırılmasını istemesi*) bile farklı tepkiler oluşturmakta ve insanların yalın gözle bakmalarını engellemektedir (Zulliger, 1996). Araştırma sonucunda sınıf öğretmenlerinin vicdan kavramını farklı temalar altında tanımlamasına, vicdanın toplumsal koşullara ve bireyin içsel algılayışına bağlı olması sebep gösterilebilir.

Araştırmanın ikinci amacında sınıf öğretmenlerinin görüşlerinden vicdanın davranış üzerindeki etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Çıkan bulgulara bakıldığında vicdanın insan davranışları üzerinde sorgulayıcı, yönlendirici, biçimlendirici ve engelleyici etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tüm bu bulgulardan yola çıkarak öğretmen davranışlarının, ortaya çıkmadan önce, gerçekleşme sürecinde ya da gerçekleşikten sonra vicdan süzgecinden geçtiği söylenebilir. Çünkü vicdan insanın dünyayı algılayışında bir ölçüt değil; davranışlarında müracaat edeceği içsel bir kavramdır (Atalay, 2000). Ahlaki bilginin yeterli olmadığı durumlarda ahlaki bilgi ile duyguların birleşiminden olarak ortaya çıkan (Akyürek, 2008) vicdan mekanizması ile birey, karşı karşıya kalınan tek tek durumlarda ne yapılması ya da ne yapılmaması gerektiğini belirler ve eylemi harekete geçirir (Ketenci, 2008). Eylemin gerçekleştiği süreçte Öztik-Türer (2015) vicdanı, insan davranışlarını, iyiliğini, kötülüğünü, doğruluğunu, yanlışlığını, haklılığını, haksızlığını içsel olarak yargılama gücü, bir oto kontrol mekanizması olarak görürken; Aydın (2003) vicdanı bu davranışlar hakkında hüküm verme işi olarak görür. Kant (2007) bu görüşe karşı olarak vicdanın hüküm verme itkisi değil ahlak yasalarına uyma içgüdüğü olduğundan bahseder. Her ne kadar farklı görüşler olsa da sonuçta kişi kendi vicdanının ürünü olan ahlak ilkelerine uyar ve insanın bir değeri olduğuna inanır (Hatunoğlu, 2003). Bireyde ortaya çıkan davranışların bireysel ilkeler doğrultusunda ortaya çıkması ve her bireyin davranışında vicdanın farklılık gösteriyor olması olağandır.

Araştırmanın üçüncü amacında vicdanın meslekteki yeri incelenmiştir. İnceleme sonucunda mesleki tema altında öğretmenlerin vicdanı, mesleki sorumluluk, özveri, duyarlılık, gereklilik, yeti olarak görmenin yanında mesleğini sorgulayan, mesleki davranışların ortaya konması sürecinde bir ölçüt, bir özdenetim olarak gördüğü ve öğretmen davranışlarını bu yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Bu bulgular ışığında vicdanın, öğretmenleri etik davranışlar sergilemeye yönelttiği, öğretmenlik mesleği ile etiklik arasında bağ kurdurduğu söylenebilir. Çünkü diğer mesleklere oranla öğretmenlik mesleği ile etiklik

arasındaki bağlantının çok daha fazla olması, öğretmenin hangi branşta olursa olsun bazı etik ilkeler doğrultusunda hareket etmesi ve sorumluluklarının ne olduğunu iyi bilmesini zorunlu kılar (İlgaz & Bilgili, 2006). Bu da öğretmenin eğitim sisteminin amaçları doğrultusunda öğrencinin geleceğinin inşa edilmesi ve öğrencinin toplumda yer edinmesi sürecinde önemli rol oynamasına sebep olur. Öğretmenlerin sabırlı, dürüst, güvenilir, yardımsever, hoşgörülü, ön yargısız olması, empati kurabilmesi (Yılmaz, 2005), öğrencilere değer vermesi, saygılı olması, görev sorumluluğunun bilincinde olması (MEB, 2017) öğretim sürecinde öğretmenlerden beklenen davranışlarından bazılarıdır. Tüm bunları yaparken öğretmen okulu örgüt (Cinay, 2015), kendini örgüt üyesi olarak görür. Alan yazında özgeciler, nezaket, sivil erdem ve centilmenlik ve vicdanlılık olmak üzere beş boyut altında toplanan (Organ, 1988) ve örgütsel vatandaşlık olarak anılan bu durum; örgüt üyelerinin biçimsel olarak sınırlanmamış, örgüt lehine sonuçlanacak (Karacaoğlu & Güney, 2010), örgütün işlevlerini verimli bir şekilde yerine getirmesine yardımcı olacak, gönüllülük esasına dayanan davranışlar olarak tanımlanır (Uslu & Balcı,2012). Örgütsel vatandaşlığın vicdanlılık boyutunun, işe devamlılık, dakiklik, iş yerinde düzenli çalışma ve dinlenme zamanlarını suiistimal etmeden kullanma (Farh, Zhong & Organ, 2004), sorumluluk alma (Morrison & Phelps, 1999), görev bilinci (Özdevecioğlu, 2003), işi kutsal görme (Van Scotter & Molowidlo, 1996) olarak kabul görmesi araştırma sonuçları ile örtüşmektedir. Bu durum, vicdanın öğretmenleri mesleki hayatları süresince örgütsel vatandaşlığa yönelttiği sonucunu ortaya koymaktadır. Bunun yanında görüşleri alınan sınıf öğretmenlerin bir kısmı, öznel olan vicdan kavramının kendi mesleki davranışlarını şekillendirebilir veya yönlendirebilir olmasını olumsuz karşılamaktadır. Bu görüşü savunan öğretmenler, öğretmenlik mesleğinin vicdan ile icra edilmesi yerine mesleki gerekliliklerin yerine getirilmesi ve profesyonelce davranılması gerektiği görüşüne sahiptir. Ayrıca vicdanın meslekte yer almaması gerektiğini belirten öğretmenlerin bir kısmı, öğretmenlerin vicdan algılarının idareciler tarafından kullanılıp duygularının bu yolla sömürüldüğü görüşündedir.

Temel eğitim döneminde yer alan çocuk, yaptığı davranışları sonuçlarına göre değerlendirip, kendisinden beklenen davranışı yapmanın doğru olacağı, bu davranışı yaparak anne-baba, öğretmen ve arkadaşlarının sevgisini kazanacağını, onlar tarafından takdir edileceğini düşünerek yapar (Can, 2004). Tüm bu davranışları yaparken çocuk, çevresinde var olan yetişkinlerde ve öğretmenlerde gözlemlediği olumlu davranışları benimser ve onlar gibi davranmaya çalışır (Çağdaş & Şahin, 2002). Aynı durum çocuğun ahlak gelişimi süreçlerinden biri olan vicdan kavramının gelişimi için de geçerlidir. Çünkü çocuk temel eğitimin ilk yıllarında taklitçi; son yıllarında ise duygusal vicdanlıdır (Topbaşı, 2006). Bu yüzden ilköğretim çağındaki çocuk taklitçi yönü ile bilişsel, duyuşsal, sosyal, devinişsel davranışların yanı sıra beğenilen ve saygı duyulan yetişkin davranışlarını da model alarak kazanabilir (Demir & Köse, 2016). Bu durum ilkokul çağındaki öğrencinin ahlak gelişimi sürecinde yoğun bir etkileşimde bulunduğu öğretmenleri rol model olarak değerlendirmesine sebep olur. Yapılan çalışmalara bakıldığında öğrencilerin kişilik gelişimi ve değerler eğitimi sürecinde öğretmenlerin kendilerini rol model olarak gördüğü anlaşılmaktadır (Demir & Köse, 2016; Berkant, 2014; Yaşaroğlu, 2014; Kılıç vd. , 2014). Öğretmenler, rol model olma dışında sınıf içinde uyguladıkları yöntem-teknikler ile de öğrencinin ahlak gelişimine olumlu yönde etki edebilmektedir. Bakioğlu & Tokmak (2009) öğretmenlerin hikaye ve canlandırma yapılabileceği, empati geliştiren yöntemlerin yanında somut örneklerin kullanımının vicdan ve duygulara hitap edilmesini ve eğitime katkısının olacağından bahseder. Temli, Akar ve Şen (2011) tarafından yapılan çalışmada örnek olay ve rol oynama yöntemlerinin ahlak eğitiminde etkili birer yol olması sonucu bu durumu desteklemektedir. Yapılan araştırmanın son amacına ilişkin olarak, çocuklarda vicdan kavramının oluşum sürecinde rol model olan öğretmen davranışlarının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, özellikle değerler eğitiminin öğretim sürecinde öğretmenlerin kullandığı yöntem tekniklerin de etkili olduğu görüşü hakimdir. Ortaya çıkan bu bulgular, alan yazını destekleyen başka bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- Akyürek, P. G. (2008). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin öğrencilerin ahlaki gelişimine etkisi: Kohlberg'in ahlak gelişimi kuramı açısından bir değerlendirme*. (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Atalay, E. (2000). Vicdan özgürlüğü. *İnsan Hakları Yıllığı Cilt 21-22*
- Aydın, M. Z. (2003). *Ahlak öğretiminde örnek olay incelemesi yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, s.33
- Banks, J. A. (2013). *Çokkültürlü eğitime giriş*. (Çeviren: H. Aydın). Ankara: Anı Yayıncılık
- Berkant, H. G., Efendioğlu, A. & Sürmeli, Z. (2014). Değerler eğitime yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Turkish Studies - International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9 (5), 427-440.
- Büyükoztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. (17.Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Can, G. (2004). *Kişilik gelişimi*. İçinde: B. Yeşilyaprak (Ed.), Gelişim ve öğrenme psikolojisi, (ss. 109-140). Ankara: Pegem A Yayıncılık. s. 130
- Cinay, F. (2015). *İlkokul öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeylerinin örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi). Okan Üniversitesi, İstanbul.
- Creswell, J.W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. M. Bütün & S. B. Demir (Çeviri Ed.).Nitel çalışma tasarımı. (ss.42-67). Ankara: Siyasal Kitapevi. s. 64
- Çağdaş, A. & Şahin, Z. S. (2002). *Çocuk ve ergende sosyal ve ahlak gelişimi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. s.42
- Ersanlı, K. (2005), *Davranışlarımız gelişim ve öğrenme*, Samsun: Eser Matbaası.
- Ersoy, N. M. (1997). *Adalet alanında çalışan ve bu konuda eğitim görenlerin ahlaki gelişim evrelerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara
- Farh, J., Zhong, C. & Organ, D. W. (2004). organizational citizenship behavior in the people's republic of China. *Organizational Science*, 15 (2), 241-253.
- Hatunoğlu, G. A. (2003). *Farklı ahlaki gelişim düzeylerinde bulunan üniversite öğrencilerinin kendilerinin ve toplumun ahlak düzeyini değerlendirmeleri ve psikolojik belirti düzeylerinin karşılaştırılması*. (Yayınlanmamış Doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum. s.40
- İlgaz, S. & Bilgili, T. (2006). Eğitim ve öğretimde etik. *Atatürk Üniversitesi. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 6 (14). 199-210.
- Kant, E. (2007). *Ethica, etik üzerine dersler*.(Çeviren: O. Özügül). İstanbul: Pencere Yayınları.
- Karataş, A. (2013).İlköğretim öğretmen adayları için meslek etiğinin önemi. *Marmara Coğrafya Dergisi*. o (28). 304-318. s. 28
- Ketenci, T. (2008). Kant etiğinde duygululuğun eleştirisi. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*.5 (8). 35-55
- Kılıç, M., Kaya, A., Yıldırım, N. & Genç, G. (2004). Eğitimci gözüyle öğretmen ve öğrenci. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya, 6-9 Temmuz 2004
- Köknel, Ö., (1996). *Bireysel ve toplumsal şiddet*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi. s. 81
- Köse, M. & Demir, E. (2016). Öğretmenlerin rol modeli hakkında öğretmen görüşleri," *Akademik Bakış Dergisi*. 53, 38-57.
- Kumar, R. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri. Araştırma yöntemleri* (Çeviren: H. Atak). Ankara: Edge Akademi.
- Mengüşoğlu, T. (1965). *Değişmez değerler ve değişen davranışlar*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Merriam, S.B. (2013). *Nitel araştırma: desen ve uygulama için bir rehber*. S. Turan (Çeviri Ed.), Nitel araştırma nedir? (ss.1-55). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık s. 14
- Miles, M.B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2017). *Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri*. Öğretmen Yetiştirme Genel Müdürlüğü. <http://oygm.meb.gov.tr/www/ogretmenlik-meslegi-genel-yeterlikleri/icerik/39#> Erişim Tarihi: 07.11.2017.
- Morrison, E.W. & Pbelps, C.C. (1999). Taking charge at work: extrarote efforts lo initiate workplace change. *Academy of Management Journal*, 42 (4), 403-419.
- Nietzsche, F. (2005).*Ecco Homo. Kişi Nasıl Kendisi Olur*. (Çeviren: O. Tuncay). İstanbul: Gün Yayıncılık.
- Organ, D. W., (1988). *Organizational citizenship behavior: The good soldier syndrome*. Lexington Books/DC Heath and Com.

- Özdevecioğlu, M. (2003). Örgütsel vatandaşlık davranışı ile üniversite öğrencilerinin bazı demografik özellikleri ve akademik başarıları arasındaki ilişkilerin belirlenmesine yönelik bir araştırma, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20, 117-135.
- Öztik Türer, S. (2015). *Profesyoneller için ablakî gelişim ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması*. (Yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum. s.17
- Temli, Y., Şen, D. & Akar, H.(2013). Elementary school teacher candidates' perceptions and definitions on morality and moral education. *Eğitim ve Bilim* 38 (168), 198-214.
- Tokmak, N. & Bakioğlu, A. (2009). Öğretmenlerin değer yargılarının eğitim süreçlerine etkisinin incelenmesi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 30, 65-83.
- Topbaşı, F. (2006). *Okul öncesi dönem 6 yaş grubu çocukların törel (ablakî) gelişiminde dramanın yeri ve önemi*. (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara. s.67
- Ulusoy, K. & Dilmaç, B. (2014). *Değerler eğitimi*. Ankara: Pegem A. Yayınları.
- Uslu, B. & Balcı, E. (2012).İlköğretim okulu öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışları ile örgütsel iletişim algıları arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*.18 (3), 461-489.
- Usta, A. (2011). Kuramdan uygulamaya kamu yönetiminde etik ve ahlak. *Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. (1) 2, 39-50.
- Van Scotter. J.R. & Molowidlo, S.J. (1996). Interpersonal facillalation and job dedication as separate facets of contextual performance. *Journal of Applied Psychology*, 81(1), 525-531.
- Yaşaroğlu, C. (2014). Sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *International Journal of Social Science*, 27, 503-515.
- Yeşilyurt, E. & Kılıç, M. E. (2014).Ortaokul öğrencilerinin algılarına göre öğretmenlerin etik değerlere uyma düzeylerinin değerlendirilmesi. *EKEV Akademi Dergisi* 18 (60). 471-486.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (Genişletilmiş 9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, B. (2005). Öğretmenlik nasıl bir meslektir? A. M. Sünbül (Ed.), *Öğretmenin dünyası* (ss. 7-22). Ankara: Mikro Yayınları
- Zulliger, H. (1996). *Çocuk vicdanı ve biz*. (Çeviren: K. Şipal). İstanbul: Cem Yayınevi. s.12

Citation Information

Demirkol, M. & Kılıç, D. (2017). Sınıf Öğretmenlerinin Vicdan Algısı. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 853-864.